

OVIDIU – INFLUENȚELE EXILULUI TOMITAN ASUPRA OPEREI SALE

Ovidius – the influences of tomitan exile on his work

Prof. Dr. Constantin Bogdan

REZUMAT

Marele poet al latinității antice și primul scriitor care a creat (și s-a inspirat) pe meleagurile noastre s-a născut la 20 Martie anul 43 î.Hr. la Sulmona (Sulmo denumirea din epocă) și a părăsit viața terestră în anul 17 d.Hr. pe țărmurile Pontului Euxin în cetatea Tomisului, viitor pământ românesc. Poet fecund, sensibil, poet al iubirii, observator al naturii și al vieții sociale, el își va continua (și încheia) opera înscrisă în universitate în cei aproape nouă ani de exil petrecuți la Tomis.

Registrul său liric din perioada romană capătă note tragice care reflectă drama pe care o trăia, descrie cu forță evocatoare aventura călătoriei între Brindisium și Tomis, peisajul vechiului Tomis, natura, oamenii, modul lor de viață nou pentru el, stările conflictuale frecvente iscate între diferitele grupuri. El transmite informații de o mare importanță istorică despre strămoșii noștri geto-daci. Descrierile sale – peisajul hibernal, furtunile, agitația mării sunt comparabile cu descrierea celei de-a doua cărți a Eneidei lui Virgiliu.

Se poate spune că odată cu plecarea sa în exil debutează a doua parte a creației sale, monumentalele sale colecții de elegii – Tristele și Ponticele (ex Ponta, Epistulae ex Ponta), opere inspirate de viața sa la Tomis, scrise cu aceeași forță lirică, de data aceasta în registru dramatic, cu virtuozitate și valențe evocatoare.

Fără episodul existenței sale la Tomis lirica universală ar fi fost lipsită de capodoperele amintite create pe pământul nostru, care se alătură „Metamorfozelor” și-l așază pe Ovidiu în panteonul poeziei latine antice și universale, alături de Virgiliu, Horațiu, Catul, Tibul, Propertiu.

Cuvinte cheie: Ovidiu, exilul la Tomis, scrierile din exil

ABSTRACT

The great poet of ancient Latin and the first writer that created (and inspired himself) on (from) our land was born on March 20, in the year 43 b.C. in Sulmo (modern Sulmona) and died in the year 17 a.C. on the shores of the Euxin Pontus in the fortress of Tomis, future Romanian land. A fertile, sensitive poet of love, an observer of nature and social life, Ovidius will continue (and complete) the work recorded in university in his nearly nine years of exile spent at Tomis.

His lyrical record of the Roman period gets tragic notes reflecting the drama he was going through, describing violently the adventure of his journey from Brindisium to Tomis, the landscape of the old Tomis, the nature, people, their way of life, the frequent conflicting states between the various groups. He passes information of great historic importance about our Geto-Dacian ancestors. Its descriptions – winter landscape, storms, the agitation of the sea are comparable to the descriptions of the second book of Virgilius' Eneida.

One can say that with his departure in exile the second part of his work starts, his monumental collection of elegies – Tristele (Tristia) and Ponticele (ex Ponta, Epistulae ex Ponta), works inspired from his life in Tomis, written with the same lyrical force, this time in the dramatic register, with virtuosity and evocative valences. Without his staying in Tomis episode, the universal lyric would have been deprived of his above-mentioned masterpieces written on our land which joins the “Metamorphoses” and places Ovidius in the pantheon of ancient and universal Latin poetry, alongside Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius.

Keywords: Ovidius, Tomis exile, exile works

Marele poet al latinității antice PUBLIUS OVIDIUS NASO și primul scriitor care a creat pe meleagurile noastre a venit pe lume în primăvara anului 43 î.Hr. la 20 martie, când natura renăștea sub

cerul albastru al Sulmonei (Sulmo cu denumirea din epocă) în timpul sărbătorilor dedicate zeiței Minerva și părăsește această viață răvășit de destinul care avea să-l ducă departe de țara sa natală să-și

încheie existența puțin înainte de a împlini 60 de ani, în cetatea fondată de coloniștii greci pe țărmul Mării Negre, Tomi (sau Tomis) în anul 17 d.Hr.

A fost un destin tragic pentru poet, dar care, ca și în cazul altor mari poeți lirici, va deveni sursa unei opere poetice universale pentru că, aproape totdeauna, suferința a stimulat marile creații artistice mai mult decât serenitatea și beatitudinea.

Fără exilul de la Tomis al poetului roman al „tandrelor iubiri”, care vor deveni atât de nefericite, lirica universală ar fi fost lipsită de capodoperele desăvârșite prin sentimentul tragic al ultimilor ani ai poetului (tomitan) – **Tristele** și **Ponticele** care, alături de **Metamorfoze** scrise la 45 de ani, șase ani înainte de a fi alungat din Roma, în exilul din Tomis, lucrări care împlinesc o operă care-l așază pe Ovidiu în panteonul poeziei latine antice și universale alături de Virgiliu, Horațiu, Catul, Tibul, Propertiu sub domnia lui Octavian August.

Tânărul Ovidiu renunțase după o scurtă perioadă de practică la cariera juridică decisă pentru el de tatăl său și se dedică poeziei spre care resimte o

chemare irezistibilă: „Mă forțam să scriu în proză, dar cuvintele veneau singure și se pliau pe măsură ce scriam devenind versuri”.

Astfel până să a putut să ofere lumii versurile sale până în ultima secundă a vieții poetului.

Frecventează cercurile literare ale Romei, ia parte la lecturile publice, potrivit practicilor epocii; admira și urma exemplul poezilor romani contemporani – „Propertiu care fu companionul și prietenul meu, armoniosul Horațiu care captiva urechile mele prin puritatea sunetelor lirei sale ausoniene”. Lirica sa conține un univers poetic propriu, un erotism subtil, de o grație elegantă în maniera lui Tibul și a lui Propertiu.

El se va defini mai târziu ca: „poetul... care va căuta tandrele iubiri” (Tenerovum luser amorum, Tristia IV, 10, V-1) cum a demonstrat faimosul său debut la Roma cu **Amores** – 3 cărți, 51 elegii erotice scrise între 20-25 î.Hr. și care a fost continuat prin al său alt mare succes **Ars amandi (Ars amatoria)** pe care l-a terminat în anul 2 d.Hr. – un catehism de iubire și un manual de erotică adresat tinerilor. Prin aceasta Ovidiu a delimitat propriul său gen liric – didactic – erotic. Prin aceste două opere, ca și prin alta, mai comercială și mai dedicată educației pentru sănătate, sfaturi cosmetice, de întreținere a frumuseții și sănătății. **De medicaminae faciei feminae**, Ovidiu cucerește tânăra generație aristocratică.

În **Remedia Amoris** poetul analizează remediile de terapie a sufletului în cazul iubirilor nefericite, înșelate sau neîmpărtășite.

În opera sa mai pot fi identificate referiri la farmaco-toxicologie prin informațiile aduse privind efectul letal al veninului de viperă pe care geții îl foloseau împotriva dușmanilor prin intermediul folosirii la vârful săgeților.

În sfârșit mai face descrieri ale epidemiilor de malarie.

Era un bun cunoscător al psihologiei feminine, animat de erotism printr-un patos exuberant care, la maturitatea sa **Heroide** și în special într-una dintre capodoperele sale **Metamorfoze**, apogeu al operelor sale create la Roma (12.000 de versuri) câștigă noi valențe mitologice și eroice și pun în evidență, prin aceasta, erudiția poetului.

Dar erotismul său manifestat public contravenea puritanismului cultivat oficial în epocă. Este una dintre ipotezele care va explica relegarea sa la Tomis un fel de condamnare la moarte și la un exil perpetuu.

Această ipoteză considerată drept cauză a alungării sale din Roma, publicarea colecției de poezii erotice din cauza cărora a fost acuzat de corupție de tineri care erau astfel deturnați de la alte preocupări moralmente mai necesare, a fost susținut printre alții de Cuvillier – Flury, Varn – Ehwald, Schanz. Această ipoteză are un punct slab: marea distanță temporală care separă publicarea cărților respective și surghiunirea sa în anul 8 d.Hr., la vârsta de 51 de ani.

Villeneuve, Nageotte, Plessis și Ripert susțin ipoteza complotului contra lui Tiberius, fiul Liviei sprijinit la succesiunea tronului de mama sa. În sfârșit, o a treia ipoteză – S. Reinach, Jerom Carcopino – a invocat o cauză mistic-religioasă.

Ovidiu ar fi participat la culte și ceremonii misterioase (ritualuri secrete în Grecia și Roma pentru inițiați) în onoarea zeiței Isis, interzisă în epocă.

Adevăratele cauze ale trimerii în exil a lui Ovidiu au rămas obscure până în prezent. Nici poetul nu le-a elucidat cu toate că în versurile sale pot fi întrevăzute două cauze: *Carmen* (poezie din **Ars amandi** pentru care el a primit calificativul de „doctor de obscenități adultere“) și *eroarea* poetului într-un moment de derută în care a refuzat să vorbească (prezența sa la unele orgii practicate de membrii familiei lui Octavian August) „*Pentru ce am văzut ceea ce am văzut? Pentru ce ochii mei fură vinovați?*“ (Tristia II,1).

Expulzarea din Roma

În anul 8 d.Hr., Ovidiu împlinise 51 de ani și i se ordonă să părăsească Roma printr-un edict imperial de expulzare semnat de Octavian August. Nu i s-a motivat decizia, nu i s-a dat șansa unei judecăți și, mai rău, i s-a ordonat să plece imediat fără să aibă timpul necesar să-și pregătească plecarea.

Luând cunoștință de conținutul edictului, poetul e cuprins de disperare, căci el avea un caracter slab. Își imploră soția să nu-l însoțească sperând că, rămânând la Roma, ea va putea lupta pentru întoarcerea sa; sclavii săi plâng plecarea sa și la fel o fac câțiva din prietenii săi, căci restul preferă să-l evite.

„*Scumpa mea soție strângându-mă în brațele sale, lacrimile mele se amestecau cu lacrimile ei mai abundente, lacrimile sale curgeau șiroaie pe fața sa*“ (Tristia I, 3V, 17-18).

„*Mă adresam pentru ultima oară prietenilor mei consternați până de curând atât de numeroși, și dintre care eu n-am mai văzut decât 2 alături de mine*“ (Tristia I, 3V, 15-16).

El pleacă din Brindisium la începutul iernii, cu o navă fragilă, șubrezită, ale cărei ieșiri pe mare în mod normal ar fi fost suspendate din cauza riscurilor pe care le comportă starea vremii pentru navigație. Destinația: în depărtatul în timpul acela, Tomis, cetatea fondată de coloniști, greci, pe țărmul Pontului Euxin Constanța de mai târziu, astăzi cel mai important port al României la Marea Neagră. La acea dată cetățile grecești la țărmul Pontului Enxin – Dionisiopolis (Balcic), Bizone (Cavarna), Odessos (Varna), Callatis (Mangalia), Tomis (Constanța), nume care circulă în paralel din secolul 6 d.Hr. cu variantele Constantiana și Constantina), Histria, căutau protecția Romei, spre a evita conflictele cu diferitele populații – indigenii geto-daci, migratorii – bastarni și sarmați și sciți mai târziu;

Tomis era o cetate veche potrivit probelor arheologice și datate din epoca neolitică: 5000-2200 î.Hr.

Autoritatea Romei nu era complet impusă, triburile se revoltau adesea împotriva romanilor, care au rezistat în regiune timp de șapte secole. Poetul va descrie această stare de lucruri plină de incertitudini, de conflicte; el însuși se va înrola în această luptă. Într-un astfel de climat sosește Ovidiu la Tomis. Plecase din Brindisium pe mare după noaptea de coșmar petrecută la Roma.

Se poate spune că odată cu plecarea sa în exil începe o a doua parte a creației sale, monumentalele colecții de elegii – **Tristele (Tristia) și Ponticele (ex Ponta, Epistulae ex Ponta)** opere ale exilului său la Tomis inspirate de viața sa în această țară, o viață diferită de aceea de la Roma.

El va păstra totdeauna în memoria sa imaginea orașului natal Sulmo, câmpiile fertile de măslini, migdali, vii, turmele de oi, râurile limpezi și proaspete; în raport cu aceste amintiri el va scrie impresiile sale din timpul călătoriei sale în exil și care constituie un fel de introducere a operei sale create la Tomis, un apel pentru Roma care-l părăsise.

El începe să descrie drumul său în Tristia I, 10 V, 18-50, Elegie I în prima carte a Tristelor scrise în timpul exilului.

Temele principale din Tristele sunt peripețiile voiajului său pe mare dar și pe pământ, amintirile sale din Roma și țara sa natală, o permanentă comparație care face să reiasă forța noului peisaj, a călătoriei sale pe mare, iarna spre Tomis la țărmul Pontului Euxin, la Istru, spre oamenii în mijlocul cărora el își va duce de acum viața și pe care-i va numi potrivit obiceiului epocii „barbari“.

El descrie cu forță plastică agitația mării din timpul iernii, asaltul valurilor înspăimântate; pră-

pastiile abisale, furtuna sălbatică, vântul aprig și rece al iernii, mugetul mării și spaima celor care se găseau cu el pe vasul rudimentar.

Spectacolul descrierii furtunii este comparabil cu descrierea din cea de-a doua carte a Eneidei de Virgiliu.

Poetul dă măsura adevărată a forței sale lirice în registrul dramatic, a virtuozității sale atunci când folosește tonuri sumbre, profunde, grave, care mișcă și transmit întreaga emoție a poetului; exilul se dovedește revelator al unei alte fațete a poetului, alta decât cea luminoasă, exuberantă, aceea a poetului frumuseții senine, a iubirii.

„*O nenorocire! Ce uriași munți de apă se rostogolesc unii peste alții și par să se lanseze până la ceruri! Ce văi profunde, când valurile se prăbușesc deschizându-se sub picioarele noastre și par să atingă întunecatul Tartar; de cealaltă parte unde întorci privirile, peste tot mare și cer, o mare de valuri îngrămădite, alta de nori amenințatori. În mijlocul acestor două elemente, vânturile se dezlanțuie în vârtejuri furioase. Marea nu știe cărui stăpân se supune*“ (Tristia I, 2V., 19-26).

Ce contrast cu ceea ce îl impresionase sub cerul Sulmonei și Romei:

Deja tinerii băieți și zburdalnicele fete culeg violete...

Pasărea guralivă cântă cu bucurie refrenele sale primăvăratice. (Tristia III, 12 V., 5-12).

Clima diferită de tip continental a regiunii de pe țărmul Pontului Euxin, în special iernile reci, vânturile și zăpezile sunt dificil de suportat și poetul le descrie într-o manieră inspirată în a doua colecție de elegii scrise la Tomis – **Pontice (Epistulae ex Ponta)** pentru cărți scrise între 12 și 17 d.Hr., veritabile capodopere de o valoare artistică inegalabilă în istoria literaturii universale.

La 2000 de ani de la dispariția terestră a unuia dintre cei mai mari poeți ai liricii universale să nu uităm că o parte a creației sale este legată de pământul țării noastre, că el poate fi considerat primul scriitor (și) al nostru. În sfârșit, că ne-a lăsat mărturie despre viața socială, cultura, oamenii trăitori în acel timp pe pământul Scytiei Minor, Dobrogea noastră de azi.

BIBLIOGRAFIE

1. **Constantin Bogdan**, Ovidio e il paesaggio del suo esilio a Tomis ... Raport la Congresul 49 UMEM – Isernia, Roma, 2005
2. **Vasile Sârbu și colab.**, Ovidiu și medicina epocii sale, lectură după 2000 de ani – A XLVI-a Reuniune Națională de Istoria Medicinii și Farmaciei, București 22-24 Iunie 2017
3. **Dana Baran**, Câteva aspecte de interes medical în opera lui Ovidiu – A XLVI-a Reuniune Națională de Istoria Medicinii și Farmaciei, București 22-24 Iunie 2017